

Diabetes mellitus – prvé historické zmienky

Andrea Bukovská

Diabetologické edukačné centrum I. internej kliniky Jesseniova LF UK a Nemocničná lekáreň UN Martin

Cukrovka (diabetes, diabetes mellitus, DM, úplavica cukrová) patrí medzi najnepredvídanejšie a najzákernejšie nevyliciteľné choroby. Napriek tomu, že ju zaraďujeme medzi civilizračné choroby s pandemickým charakterom a rozsiahlymi ekonomickými, sociálnymi a zdravotnými dôsledkami, v skutočnosti patrí k najstarším chorobám, ktoré ľudstvo pozná. História postupného objavovania cukrovky sprevádzajú menšie, väčšie, ale aj veľké úspechy.

Nie je známe, kedy cukrovka prvýkrát postihla človeka, ale predpokladá sa, že to bolo už v prehistorickom období. Svedčia o tom nálezy 300 000–500 000 rokov starej venuše z **Tan-Tanu** v Maroku a 233 000–470 000 rokov starej venuše z **Berekhat Ramu** v Izraeli, ktorá bola vykopaná v lete 1981 v Golanských výšiniach a svojim obézny m výzorom je veľmi podobná venuši z Tan-Tanu. Obéznu ženu v prehistorickom období svojim typickým vzhľadom symbolizujú aj 29 000–25 000 rokov stará venuša z **moravských Dolných Věstoníc** v Českej republike alebo 24 000–22 000 rokov stará venuša z **Willendorfu** v Rakúsku, ktorú našiel v blízkosti Dunaja v roku 1908 archeológ Josef Sombathy, ale aj mnohé ďalšie venuše, korpulentné figúrky a božstvá nájdené v oblastiach Egypta, Francúzska, Malej Ázie, Malty a Talianska.

Prvé písomné zmienky o cukrovke pochádzajú z obdobia počiatkov klinických pozorovaní. Prvý opis z roku 1552 p. n. l. objavil v roku 1862 nemecký egyptológ Georg Moritz Ebers na 20,23 m dlhom, 30 cm vysokom a 110-stranovom husto popísanom zvitku, **Ebersovom papyruse**, so sedemsto krátkymi stĺpcami. História popisuje dve verzie objavenia papyrusu. Prvá hovorí, že Georg Moritz Ebers objavil papyrus v Tébach sám, keď otvoril hrobku vznešeného Egyptana, a druhá hovorí, že Georg Moritz Ebers kúpil v Luxore od Araba hieroglyfmi husto popísaný zvitok. Trvalo mnoho desaťročí, kým sa podarilo Ebersov papyrus rozlúštiť. Niektorí historici však predpokladajú, že je iba kópiou ešte staršej knihy Thovta, údajného otca medicíny, farmácie a alchymie, z roku 3000 p. n. l. Ebersov papyrus obsahuje najúplnejší záznam poznatkov vtedajšej egyptskej medicíny, od ľudových liekov na zmiernenie bolesti po pohryzení krokodíлом až po zbavenie sa múch, potkanov, škodcov a škorpiónov v dome. Obsahuje tiež strany, ktoré sú venované dermatológii, gynekológii, oftalmológii, parazitológii, pôrodnictvu, stomatológii, chorobám čriev, ale aj antikoncepcii, diagnostike tehotenstva, chirurgickej liečbe abscesov, nádorov, popálenín a zlomenín. Je v ňom opísaná aj liečba apendicitídy, artritídy, cukrovky,

filariázy, trachómu, ale aj popôrodná kontrola. O cukrovke sa v Ebersovom papyruse hovorí ako o neznámej, vzácnej a zvláštnej chorobe, ktorá je typická nadmerným smädom, pri ktorom chorý vymočí viac, ako vypije, a preto chudne až umiera a šíri okolo seba nepríjemný zápach. V päťdesiatom stĺpci, v riadku dva až jedenásť, je uvedených spolu osem návodov na odstránenie moča, keď ho je mnoho. Ebersov papyrus je v súčasnosti uložený v knižnici Univerzity v Lipsku. Ďalší opis z roku 1350 p. n. l. objavil v roku 1899 nemecký egyptológ William Randolph Hearst na osemnásťstranovom, husto popísanom zvitku, **Hearstovom papyruse**, s dvesto šesťdesiatimi krátkymi stĺpcami. Hearstov papyrus je v súčasnosti uložený v knižnici Univerzity v Kalifornii.

V 5. storočí p. n. l. indický lekár **Sushruta** opísal chorobu „madhumeda“, medový moč. Predpokladal, že ide o ochorenie močových ciest. Starí Indovia poznali príznaky cukrovky, ako je nadmerné močenie, slabosť a smäd, a Sushruta ju spájal aj s obezitou. Veľký význam pripisoval diéte.

Grécky lekár, materialistický filozof a zakladateľ vedeckej medicíny **Hippocrates** napísal v 4. storočí p. n. l. veľkú knihu *Epidemiorum*. A hoci sa v nej a ani vo svojich ďalších prácach zachovaných pod názvom *Corpus Hippocraticum* nikdy nezmieneil o cukrovke, podrobne opísal nadmerné močenie tak, ako keby išlo o diagnostiku cukrovky. Viac sa zaoberal lekárskou etikou, z ktorej sa dodnes zachovala Hippokratova prísaha.

V 3. storočí p. n. l. egyptskí lekári **Apolón z Memfisu** a **Demetrios z Apamey** v knihe *De morbis acutis et chronicis* zaviedli nový termín **diabetes** a grécki lekári **Hérofilos** a **Erasistratos** prvýkrát pomenovali orgán umiestnený v strede brucha **pankreas**. Nazvali ho podľa gréckeho slova *pankreos*, celý z mäsa.

Literatúra

1. Mokán M, Martinka E, Galajda P et al. Diabetes mellitus a vybrané metabolické ochorenia. Turany: P+M 2008. ISBN 978–80–969713–9–8.
2. Savona-Ventura C, Mogensen CE. History of Diabetes Mellitus. Issy-les-Moulineaux Cedex: Elsevier Masson 2009. ISBN 978–22–947–0990–6.
3. Švejchna J. Víťezové nad cukrovkou. Semily: GEUM 1998. ISBN 80–86256–00–6.

Bc. Andrea Bukovská

Doručené do redakcie 10. marca 2012